

Ville Lähde

NIUKKUUDEN MAAILMASSA

TÄMÄ ON NÄYTE KIRJASTA.
OSTA KOKONAINEN KIRJA
OSOITTEESTA www.netn.fi.

niin & näin
Tampere 2013

© Ville Lähde ja Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-5503-79-1

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,
Tallinna 2013

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*

This book is dedicated to Chuck and Linda.

Tämä kirja on omistettu Chuckille ja Lindalle.

SISÄLTÖ

JOHDANTO	9
KIIITOKSET	12
I LUKU: MIKSI MUUTOS ON NIIN VAIKEAA?	15
Historiallinen murros	19
Peritty tilanne	24
Muutos on välttämätön mutta väistämättä vaikea	28
Millaiseen muutokseen?	31
Tiedon ongelmat	36
Miten tehdä niukkuudesta politiikkaa?	42
II LUKU: MISTÄ ON PULAA?	45
Energialalous on fossiilisten varassa.	54
Entä biomassa?	58
Entä ydinvoima?	60
Riittääkö vesi?	65
Loppuuko ruoka?	69
Eläintuotanto	76
Kalastus ja kalojen ja äyriäisten kasvatusta	78
Ympäristön yhteishyvästä	86

III LUKU: MITÄ NIUKKUUS ON?	93
Mitä me tarvitsemme?	97
Tieto resursseista on aina epävarmaa	101
Niukkuuden muotoja	104
Ensimmäinen erottelu: absoluuttinen ja suhteellinen niukkuus	105
Toinen erottelu: lähteiden ja nielujen niukkuus	107
Kolmas erottelu: rajattu ja äärimmäinen niukkuus	109
IV LUKU: NIUKKUUS JA YMPÄRISTÖKYSYMYS	115
Ympäristöliike niukkuuden maailmassa.	120
Väestöstä	129
V LUKU: POLITIIKKA NIUKKUUDEN MAAILMASSA	135
Niukkuus on sekä helppo että vaikea kysymys	137
Voiko talouden ja politiikan suhde muuttua?	141
Mutta eiväthän ihmiset halua?	149
Minkälainen niukkuuden maailma voi olla?	154
Miten niukkuus voisi muuttaa poliittista ajattelua ja toimintaa?	155
Mitä niukkuuden maailman politiikka tarvitsee?	157
1) Eriarvoisuuden välttäminen	158
2) Talouden ja politiikan suhteen murros	160
3) Tieteen ja teknologian merkitys	161
Lopuksi	165
Mitä tehdä ensimmäiseksi?	166
VIITTEET	168
KIRJALLISUUS	180
ASIASANAT	186

JOHDANTO

Suomalaisilla on enemmän vaurautta kuin koskaan aiemmin. Nautimme ennennäkemättömän historiallisen kehityksen hedelmistä. Asumme väljemmin, liikumme ympäri maailmaa ja syömme ravitsevaa ja monipuolista ruokaa. Elämme kuitenkin rajallisessa maailmassa, ja tieto kasvun rajoista lisääntyy koko ajan. Miljoonat kärsivät aineellisesta kurjuudesta. Niukkuus ei silti näy arkipäivässämme.

Tämä kirja tarjoaa välineitä ymmärtää tätä ristiriitaa. Se kuvaa elämämme aineellisia edellytyksiä ja syitä siihen, miksi aineellinen kasvu ei voi jatkua lähitulevaisuudessa. Siirrymme niukkuuden maailmaan, jossa nykymuotoiset yhteiskunnat eivät enää voi säilyä. Meidän on luovuttava monista poliittisista unelmistamme.

Mutta voimmeko säilyttää joitain niistä arvokkaista asioista, jotka viime vuosisadat ovat tuoneet mukanaan? Olen varma, että voimme, mutta se vaatii paljon työtä. Se ei käy kokonaan ilman vaikeuksia, sillä moniaineinen maailmamme muuttuu myös itsestään parhaimmista suunnitelmistammekin huolimatta. Emme voi suunnitella maailmaa ennalta.

* * *

Nyky-yhteiskunnat ovat täysin riippuvaisia fossiilisista polttoaineista ja ennen kaikkea öljystä. Halvan öljyn aika kuitenkin lähestyy loppuaan. Yhteiskunnilla ei ole lähitulevaisuudessa enää käytössään niin suuria määriä eikä niin edullista energiaa. Fossiilisten

polttoaineiden liikakäytöstä johtuva ilmastonmuutos vaikuttaa energiatalouteen toisesta suunnasta. Kaikkia tiedettyjä fossiilisten polttoaineiden varastoja ei voida käyttää, jos halutaan välttää sellaiset muutokset, jotka murtaisivat yhteiskuntien elinehdot.

Energiankulutuksen on vähennyttävä. Tämä vaikuttaa kaikkien muiden resurssien tuotantoon, etenkin ruuantuotantoon. Runsauden aika loppuu.

Halpa ja yltäkylläinen energia on myös mahdollistanut harhan, että ihmiselämä on itsenäistynyt luonnosta. Ihmistoiminnan luonnonedellytyksiä on voitu jättää huomiotta ja korvata ne yhä intensiivisemmällä energian ja muiden resurssien käytöllä. Itsenäistyminen ei koskaan ollut todellista, mutta niukkuuden maailmassa harhakuva murtuu lopullisesti. On ymmärrettävä, miten suuri osuus luonnon tekemällä näkymättömällä työllä tai 'ympäristön yhteishyvällä' on hyvinvoinnissamme. Ympäristön yhteishyvän vahingoittaminen syö hyvinvoinnin perustuksia.

* * *

Niukkuus ei näy arjessamme, sillä elintasomme taustalla on moninaisia riippuvuussuhteita. Halvoissa kulutustavaroissa ja ruuassa piilee 'näkymätöntä kulutusta', toisten tekemää näkymätöntä työtä. Mutta sen lisäksi resurssien niukkuus ei koskaan näy suoraan eikä välittömästi esimerkiksi markkinahinnoissa.

Niukkuuden tarkasteluun ei ole yleisiä ja selviä mittareita. Niitä ei voi saadakaan, sillä niukkuutta on monenlaista. Sen sijaan tarvitaan ajattelun ja tutkimuksen työkaluja, joiden avulla niukkuutta voidaan ymmärtää erilaisissa tilanteissa ja erilaisten resurssien kohdalla. Millaisia ovat resurssien niukkuuden sosiaaliset ja ekologiset edellytykset? Mitä resurssien laatu vaikuttaa? Millaisia seurauksia erilaisilla niukkuuksilla voi olla?

Niukkuus näkyy vallitsevassa taloudellisessa ja poliittisessä ajattelussa vain hyvin yleisessä ja karkeassa muodossa. Resursseja tarkastellaan edelleen loppumattomien luonnonvarojen osana. Jos jokin resurssi käy niukaksi, toinen löytyy automaattisesti talou-

dellisen kilvoittelun ja inhimillisen kekseliäisyyden yhteistyöllä. Vaikka elämme rajallisessa maailmassa, vallitseva talousajattelu elää edelleen runsauden mielikuvamaailmassa. Tuosta mielikuvasta kuitenkin tuotetaan jatkuvasti poliittisten ja taloudellisten ”realiteettien” maailmaa, johon meidän käsketään sopeutua.

Kasvua pönkittävät ja oikeuttavat talouden perusoletukset pohjaavat virheelliseen käsitykseen siitä, mitä resurssit, runsaus ja niukkuus ovat ja millaisia niiden laajemmat luonnonedellytykset ovat. Näiden oletusten murtaminen on välttämätön osa niukkuuden maailman politiikkaa.

* * *

Miten muutos voisi olla mahdollista? Ei voi olla ”niukkuuden puoluetta”. Siitä ei ole liioin ympäristöliikkeiden uudeksi koavaksi iskulauseeksi. Olen itse ollut mukana vuosikausia suomalaisessa ympäristöliikehdinnässä. Viime vuosikymmenten ympäristöliikkeillä on merkittäviä saavutuksia, mutta olen myös kirjoittanut paljon ympäristöajattelun sisäisistä ongelmista. Siirtyminen niukkuuden maailmaan vaatii ympäristöliikkeiltä itsekritiikkiä ja uudelleenajattelua. Niukkuuden maailman politiikka ei ole ”maailman pelastamista”.

Muutos ei ole helppo. Fossiilitalouden ja ympäristön yhteis-hyvän vahingoittamisen aika on muodostanut vaikean perityn tilanteen. Se vaikuttaa toimintaamme nyt ja vaikuttaa tulevan toimintamme mahdollisuuksiin. Maailmassa kärsitään jo nyt niukkuusongelmista, jotka saavat aikaan kurjuutta ja kärsimystä. Ongelmia syntyy sitä enemmän, mitä huonommin niukkuuden maailmaan sopeudutaan. Peritty tilanne sisältää kuitenkin myös sellaisia asioita, jotka voivat auttaa sopeutumisessa: inhimillisen tiedon ja luovuuden mahdollisuuksien kasvua – mikäli niistä pidetään huolta muuttuvassa maailmassa.

Ymmärryksen työkalujen lisäksi esitän kirjan loppupuolella joitain tulevaisuuden politiikan muuttujia. Mitkä asiat ovat välttämättömiä, jos sopeutumisessa niukkuuden maailmaan halutaan onnistua? Mistä niukkuuden politiikka voisi lähteä liikkeelle?

KIIITOKSET

Haluan kiittää kaikkia käsikirjoitustani kommentoineita: Yrjö Haila, Tere Vadén, Elisa Aaltola, Petri Räsänen, Jussi Nousiainen, Paavo Järvensivu ja Sami Syrjämäki. Yrjölle myös suuret kiitokset kaikista niistä vuosista, joiden aikana hän on opastanut minua löytämään omaa ääntäni ja omat aiheeni.

En voi koskaan kiittää tarpeeksi rakasta ystävääni ja opettajaani Chuck Dykea, joka on läsnä jollain tavalla liki jokaisella tämän kirjan sivulla. Chuckin ajattelu, retoriikka ja tapa opettaa ja tarpeen tullen nuhdella ovat elämäni tärkeimpiä vaikutteita. Chuck myös opetti – vaimoni ja luotamme poistuneiden appiukkonni ja äitini ohella – minulle, miksi puutarhanhoito on tärkeää.

Suuret kiitokset ystävilleni, jotka jaksoivat kuunnella ensimmäisiä haparoivia höpinöitäni näistä aiheista. Kirjan saadessa hahmoa keskustelut etenkin Mikko Kannisen, Tuukka Tomperin, Jarkko S. Tuusvuoren, Tommi Vehkavaaran, Antero Närvän, Miska Saarvannon ja Suvi Leinosen kanssa ovat olleet korvaamattomia.

Kiitokset myös rakkaalleni Marjaanalle. Aina.

niin & näin -yhteisö on antanut minulle mahdollisuuden ja ajan löytää työlleni uuden suunnan.

Tämän kirjan kirjoittamista ovat tukeneet Koneen säätiö, Alfred Kordelinin yleinen edistys- ja sivistysrahasto, Suomen tieto-

KIITOKSET

kirjailijat ry. sekä Suomen tiedetoimittajain liitto ry. Olen hämentyneen kiitollinen tästä luottamuksesta ja tuesta. En olisi koskaan pystynyt kirjoittamaan tätä kirjaa ilman sitä.

Ja ennen kaikkea kiitos kuuluu ystävälleni, *niin & näin* -toimitustoverilleni ja kustannustoimittajalleni Tapani Kilpeläiselle, ihmisnerolle.

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*
– *Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä*
– *Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN,
Otsikko uusiksi – Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka*
– *Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä*
– *Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanicin elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi*
– *Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysjä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä*
– *Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa*
– *Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*
21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger*
– *Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia*
– *maaäitimyytistä Marxiin*
23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*
26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja*
– *Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*

28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen*
– *Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä*
– *Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi*
– *Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa*
– *Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschen jälkeen – miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE,
RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES,
Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*
49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*
50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER,
Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajanopas
51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*
52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHESTER & TUUKKA TOMPERI,
Ajatellaan yhdessä – taitavan ajattelun työkirja
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä*
– *Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*

56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä*
– *Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN
& MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista*
– *Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*
60. MATTHEW B CRAWFORD, *Elämän korjaajat*
– *Kädentaitojen ja käytännöllisen ammattityön ylistys*
61. TAPANI KILPELÄINEN, *Itsemurhan filosofia*
62. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Etiikan pikkujättiläinen*
63. FRIEDRICH HÖLDERLIN, *Teokset*
64. MICHEL DE CERTEAU, *Arkipäivän kekseliäisyys I – Tekemisen tavat*
65. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Energia ja kokemus*
– *Naftologinen essee*
66. MICHEL FOUCAULT, *Klinikan synty*
67. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Ajattelun pikkujättiläinen*
68. ERMANNO BENCIVENGA, *Olipa toisen kerran*
– *52 ajattelemisen arvoista satua*
69. VILLE LÄHDE, *Niukkuuden maailmassa*

Tilaukset
www.netn.fi/kauppa
niin & näin
 PL 730
 33101 TAMPERE